

İÇ VE DIŞ DİNAMİKLER BAĞLAMINDA İRAK'TA GÖSTERİLER

Riad Domazeti

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Domazeti, Riad. "İç ve Dış Dinamikler Bağlamında Irak'ta Gösteriler", İNSAMER. 02.03.2020.

Analiz

Irak, 2003 yılındaki ABD işgalinden bu yana tam 17 yıldır, acı bir iç savaşa, teröre, bölgesel ve küresel güçlerin rekabetine sahne oluyor. Çeşitli aktörlerin ekonomik, stratejik ve ideolojik menfaatlerinin kesiştiği Irak'ta, toplumsal barış bir türlü sağlanamıyor. Suriye ve Yemen'de yaşananların tersine, şu anda ülkede sıcak bir savaş olmasa da her gün bir sebeple insanlar öldürülüyor ve bir türlü normalleşmeyen günlük hayat içinde, sürekli olarak büyük bir savaşın patlayacağı endişesi duyuluyor. Eğitimden sağlığa hiçbir kamu hizmetinin doğru dürüst verilmediği ülkede, siyasiler birikmiş sorunları çözmek yerine, koltuklarını korumak ve borçlu hissettikleri ideolojik ve mezhepsel aktörlerin menfaatlerini gözetmekle meşgul görünüyor.

ABD işgaliyle birlikte mezhebî ve etnik olarak ayrışan Irak millî kimliği anlamını büyük ölçüde yitirirken, ülkenin bütünlüğü ve ortak bir

gelecek tahayyülü büyük bir erozyona uğramış görünüyor. Etnik ve mezhebî aidiyetlere yapılan yatırımlar, toplumun ortak geleceğini tehdit ederken, Irak âdeta sahibi olmayan bir ülkeye dönüşmüş durumda. Irak'ta sadece yabancılar değil, yerel gruplar da ülkenin ekonomik kaynaklarını ele geçirip sömürme hedefine odaklanmış bir görüntü veriyor.

Bütün bunların yanında ülkedeki bir diğer toplumsal bölünme de son dönemde nesiller arasındaki farklılaşmayla belirgin biçimde kendini hissettiriyor. Ülkede yaşlı kuşakla genç kuşak arasındaki beklentiler ve gelecek tasavvuru tamamen ayrılmış durumda. Eski nesil siyasetçiler tarihî düşmanlıklara benzin dökerken, ekonomik ve siyasi kaosun faturasını türlü biçimlerde ödeyen genç kuşak bu girdaptan kurtulmanın yolunu adalet ve eşitlik sloganlarıyla sokak gösterilerinde arıyor.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ABD'nin 2003 sonrası yürüttüğü Irak politikalarının iflası ile birlikte, bu süreçte kurulan yapay siyasi ittifaklar Irak'ta mezhepsel ve etnik fay hatlarını harekete geçirerek Irak halkını âdeta bir "kaybet-kaybet" senaryosuna hapsediyor. Ülkedeki bu olumsuz tablonun siyasi karar alıcılar için herhangi bir sorun teşkil etmediğini düşünen gençler, mevcut siyasilerin kendi koltuklarını korumak ve vekilliğini yaptıkları güçlerin menfaat ve hedeflerini savunmak adına halka eziyet ettiğine inanıyor.

Irak'taki seçkin sınıfın ülkenin barış ve istikrara kavuşması için herhangi bir çaba sarf etmediğini savunan gençler, "Yeşil Bölge"ye hapsolmuş seçkinlerin büyük oranda yabancı ülkelerin menfaatini korumak için çalıştığını düşünüyor.

Iraklı gençler meydan ve sokaklarda hükümetin kamu politikalarına, işsizliğe, yolsuzluklara, ülkenin kaynaklarını sömüren ve iç işlerine yönelik müdahalelerde bulunan yabancı güçlere ve 2003 sonrasında kurulan düzene isyan ediyor. Bu arada 2003 yılında Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından Irak'ta 450 milyar doların ortadan kaybolduğu iddiaları da kamuoyunun gündemini meşgul ediyor.

Ülkede Ekim 2019'dan bu yana devam eden protestolarda 467 göstericinin yaşamını yitirdiği, 9.000'den fazla kişinin de yaralandığı bildiriliyor. Yüzlerce göstericinin gözaltına alındığı olaylar sebebiyle çok sayıda kayıp ve yasa dışı infaz olduğu da haber veriliyor.

Gösterilerde Irak hükümetini hedef alan eleştirilerin yanı sıra İran'a yönelik tepkiler de dikkat çekiyor. İran'ın Necef'teki konsolosluğunu yakan göstericiler, çok sayıda kamu binasına da zarar verdi.

Daha önceki yıllarda, adaletsizlik ve eşitsizlikleri protesto edenlerin büyük çoğunluğunu Sünni kesim oluşturuyordu. Bu sefer ise gösteriler başta başkent Bağdat olmak üzere Necef, Kerbela ve Nasıriye gibi Şii nüfusun yaşadığı ülkenin güney bölgelerinde yoğunlaşmış durumda. Irak'taki gösterileri kontrol altına alma konusunda hükümet, güvenlik güçleri ve etkin siyasi gruplar arasında fikir birliği olsa da takip edilecek

metotla ilgili bir uzlaşa sağlanabilmiş değil. İran'ın etkisi altında bulunan birçok silahlı milis grubu ve Irak ordusu içindeki bazı subaylar, göstericilere yönelik şiddetli askerî müdahaleyi savunurken, bazı hükümet yetkilileri, kısmi birtakım reformlar yapılması ve sürecin zamana yayılarak olayların yatıştırılması gerektiğini savunuyor. Ancak 28 Kasım 2019 sabahı Nasıriye kentinde, hükümet ve validen habersiz düzenlenen ve 42 göstericinin öldürüldüğü operasyonda olduğu gibi, süreç, hükümetin acizliğini ve bürokrasinin vurdumduymazlığını açıkça ortaya koyuyor. Göstericilerin keskin nişancılarca öldürülmesi, çadırların yakılması ve orantısız şiddet kullanılması, ülkedeki başıboşluğu açıkça gözler önüne seriyor.

Bu operasyondan sonra artan gösteriler üzerine, 29 Kasım 2019 tarihinde Başbakan Adil Abdulmehdi istifa etmiş olsa da yerine başbakanlık koltuğuna oturan Muhammed Tevfik Allavi de göstericileri memnun eden bir isim olmadı. Irak'taki derin sistem krizi sebebiyle istifa eden Abdulmehdi, başbakanlık görevini yaklaşık bir yıldır sürdürüyordu. Meydanları dolduran Iraklılar, mevcut sistem değişmediği sürece gösterilere devam edeceklerini söylüyorlar. Göstericiler ayrıca, yeni başbakanın da hâlihazırdaki siyasi partilerden bir isim olmasını değil bağımsız bir isim olmasını veya teknokrat bir hükümet kurulmasını talep ediyor. Zira göstericilere göre, mevcut hükümetlerin kararları üzerinde İran'ın mutlak kontrolü devam ediyor.

Muktada el-Sadr Karmaşası

Resmî bir konuma sahip olmamasına karşın Irak siyasetinde etkili ve karizmatik bir isim olan Muktada el-Sadr ve ona bağlı silahlı milisler, bu süreçte en çok tartışılan aktörler arasında oldu. Zira Sadr, kimi zaman kendini Arap milliyetçiliği ile özdeşleştirerek Irak kimliğine vurgu yapıyor kimi zaman da İran'ın bölgesel siyasetine destek veren davranışlar sergiliyor. Bu sebeple de siyasi yorumcular, Sadr'ın İran'a bağlı mezhebî bir milis grubu lideri mi, yoksa Irak'ın Arap kimliğine önem veren bir milliyetçi mi olduğu konusunda fikir birliği sağlayabilmiş

değil. Nitekim Suriye’de Esed rejimi yanında savaşan, Irak’tan gitmiş toplam 50.000 Şii milisin 25.000’e yakınının farklı isimler adı altında Muktada el-Sadr’a bağlı olduğu¹ düşünülünce, Sadr’ın Iraklılık kimliği bir kez daha sorgulanıyor.

Gösterilerin başladığı ilk günlerde protestocuların yanında bir tutum sergileyen ve hükümetin halkın taleplerini dinlemesi gerektiğini söyleyen Sadr, ilerleyen süreçte de İran’ı ziyaret etmiş ve İran destekli gruplarla ittifaka varan bir iş birliğine gitmişti. Ancak Kasım Süleymani’nin öldürülmesinden sonra radikal açıklamalar yapan Sadr’ın bu kez de protestoculara karşı bir tavır sergilemeye başladığı görüldü. Şubat ayı başında yolları kapatan ve meydanlara çıkan göstericilerin tutuklanması çağrısı yapan Sadr’ın bu sözleri üzerine, kendisine bağlı Mavi Şapkahlılar isimli bir milis grubu, göstericilerin toplandığı alanlara giderek etrafa ateş açtı ve zor kullanarak yolları açmaya başladı. Bu gelişmeler üzerine, göstericiler arasından örgütlenen bir grup da Sadr’a bağlı askerî merkezlere ateş açarak saldırılara karşılık verdi.

Irak’a yakın kaynaklarca yapılan yorumlarda, Sadr’ın başlarda muhtemelen taktiksel olarak göstericilerin yanında durduğu ancak ilerleyen süreçte kendilerini koruyan mevcut statükonun değişmesine yol açacağı endişesiyle Irak’taki rejimden yana bir tavır sergilemeye başladığı ifade ediliyor. Birçok kişi bu durumu, Sadr’ın mezhebî kimliğini aşamadığı ve İran’ın siyasi yelpazesinden çıkamadığı şeklinde yorumluyor. Ancak Sadr’ın bu siyasi manevrası, gösterileri destekleyen Irak’ın güneyindeki güçlü kabilelerle arasını açabilecek yeni sıkıntıların başlangıcı olabilir.

Irak’taki krizin yerel aktörleri ideolojik ve mezhebî gerekçelerle hareket etse de bu güç çekişmesinde onların en büyük destekçilerinin yine bölge ülkeleri olduğu görülüyor. Bir yanda

İran, öbür yanda Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Irak halkı üzerinden kendi hesaplarını görmekle itham edilen önemli aktörler.

Irak’ın siyasi yelpazesinde etkin olan İran, 2003 yılındaki ABD işgalinden itibaren bu ülkede kademeli bir şekilde çeşitli silahlı milis gruplar aracılığıyla büyük bir nüfuz alanı kurmuş durumda. Ancak aradan geçen onca zaman sonra ortaya çıkan tablo, Irak’taki Şii gençlerin dahi isyan etmesine sebep olmuş görünüyor. İran’ın yıllardır “kendinden” saydığı Irak’ın güneyinde, adalet ve eşitlik için sokaklara dökülen genç Şiiilerle başını derde sokan en temel hatalarının izlediği mezhepçi politikalar ve bölgeye tayin ettiği siyasetçiler olduğu anlaşılıyor.

Diğer yandan İran’ın Irak üzerinde kurduğu bu hegemonyadan rahatsız olan Suudi Arabistan ve Körfez’deki müttefiklerinin de şimdiye kadar takip ettikleri Sünni siyasetçileri destekleme politikasının yeterli olmadığını gördükleri ve Şii gençlere Arap milliyetçiliği üzerinden ulaşmaya çalıştıkları gözlemleniyor. Bu bağlamda Riyad yönetiminin 29 yıl aradan sonra Bağdat Büyükelçiliği’ni açarak buradaki ekonomik yatırımlarına yeniden ağırlık vermesi, ülkede İran’ın yıllardır sağlayamadığı refahı sağlayarak nüfuz alanını genişletme politikasının bir adımı olarak yorumlanıyor. Ortadoğu’da ABD’nin giderek azalan rolü nedeniyle oluşan yeni dönemde, İran ve Körfez ülkelerinin rekabeti yeni boyutlar ve taktiklerle daha da kızışacak görünüyor. Ancak bölgesel güçlerin hesapları bir yana bırakılacak olursa Irak’taki hadiselerin haklı talepler üzerine bina edildiği gerçeği de gün gibi ortada duruyor. İnsanların salt bir kışkırtma ve yönlendirme sonucu sokaklara döküldüğünü düşünmek en basit ifadesiyle hata olur. Zira Iraklı gençler artık yabancı başkentler üzerinden yönetilmek istemiyor ve ülkede onurlu ve saygın bir sistem kurulmasını talep ediyor.

Sonnotlar

¹ <http://sydialogue.org/files/IransMilitiasInSyriaP1.pdf>